Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi *Academic Journal of History and Idea*
ISSN: 2148-2292
12 (1) 2024

Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş tarihi |Received:27.01.2025
Kabul tarihi |Accepted:24.02.2025
Yayın tarihi |Published:25.02.2025

Ülkü Şahin

https://orcid.org/0000-0003-2450-0045
Research Assistant Dr., Istanbul Yeni Yüzyıl University GSF Department of Performing Arts, Türkiye, ulku.sahin@yeniyuzyil.edu.tr

Atıf Künyesi | Citation Info

Şahin, Ü. (2025). Atina'nin Gölgesinde Kadın: Platon'un "Devlet" ve Euripides'in "Medea" Adlı Eserleri Üzerine. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 12* (1), 607-619.

Atina'nin Gölgesinde Kadın: Platon'un "Devlet" ve Euripides'in "Medea" adlı Eserleri Üzerine

Öz

Dünya felsefe, siyaset ve sanat tarihini şekillendiren önemli düşünürlerin, sanatçıların ve eserlerin ortaya çıktığı, bugünü etkileyen birçok gelişmenin yaşandığı Antik Yunan, tiyatro sanatı için de özel bir yere sahiptir. Tiyatronun doğup biçimlendiği M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren pek çok toplumsal değişimin yaşandığı Atina toplumunda, kadının sosyal hayat içinde önemli ölçüde dışarıda bırakıldığı göze çarpmaktadır. Bu durum, toplumsal yaşayış ile felsefi ve edebi metinlerdeki kadın karakterlerin tasvirleri arasında bir farklılık doğmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, Antik Yunan toplumunda kadının toplumsal hayattaki yeri üzerinde durulmuş ve kadınların etki(sizlik) alanına değinilmiştir. Çalışmanın bir sonraki bölümünde dönemin anlayışı ile Platon'un "Devlet" adlı eserindeki kadın kavrayışı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Son olarak bu dönemde yazılmış/sahnelenmiş olan Euripides'in "Medea" adlı tragedyasının dramatik akışı analiz edilmiş ve Medea karakteri, Atina toplumunun dinamikleri ile Euripides'in bakışı üzerinden karşılaştırmalı analiz yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Medea, Euripides, Tragedya, Feminizm, Platon, Devlet*

CC BY NC
Creative Commons Licence

Women in the Shadow of Athens: on Plato's 'State' and Euripides' 'Medea'

Abstract

Ancient Greece, where important thinkers, artists and works that shaped the history of world philosophy, politics and art emerged, and where many developments affecting today took place, has a special place for the art of theatre. In Athenian society, where many social changes have taken place since the 5th century BC, when the theatre was born and shaped, it is noticeable that women were significantly excluded from social life. This situation has led to a difference between social life and the depictions of female characters in philosophical and literary texts. In this study, qualitative research method was used, the place of women in social life in Ancient Greek society was emphasised and the field of (in)influence of women was mentioned. In the next part of the study, the understanding of the period and the understanding of women in Plato's 'State' are analysed comparatively. Finally, the dramatic flow of Euripides' tragedy "Medea", which was written/performed in this period, was analysed and the character of Medea was evaluated by comparative analysis method through the dynamics of Athenian society and Euripides' perspective.

Keywords: *Medea, Euripides, Tragedy, Feminism, Plato, State*

Giriş

Batı düşüncesinin temelini oluşturan Antik Yunan yalnızca bilim, felsefe, hukuk gibi alanlarda değil aynı zamanda sanatta da önemli gelişmelerin yaşandığı bir döneme işaret etmektedir. Klasik dönemin Atina toplumu, bugüne dair pek çok kavramın şekillendiği ve önemli çalışmaların başladığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte takip edilebilen ilk dönemlerinden itibaren Atina Devleti'nin, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında belirli sınırlılıklara sahip olduğu görülmektedir. Atina, kadınların kamusal alandan büyük ölçüde dışlandığı, erkek egemen bakışın baskın geldiği bir toplum olarak dikkat çekmektedir. Bu durumun, dönem içerisinde üretilen farklı alanlardaki üretimlere nasıl yansıdığı çeşitli şekillerde yorumlanabilmektedir. Antik Yunan'dan günümüze ulaşan metinler incelendiğinde söz konusu metinlerin yazıldıkları dönemin toplumsal yapısını doğrudan yansıtmadıkları göze çarpmaktadır. Bu durum, okuyucu tarafından tarihsel bağlamın göz ardı edilmesi ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, tiyatro üzerine eğitim almakta olan biri, dönemin metinleri ile karşılaştığında toplumsal hayatta kadının gerçek konumu konusunda doğru değerlendirme yapamayabilir. Bu çalışma içerisinde Platon'un "Devlet" ve Euripides'in "Medea" adlı eserleri tarihsel koşullar ve metinlerin barındırdığı kadın imgesi bağlamında incelenecektir. Burada, Antik Yunan toplumunda erkek egemen bir yapının var olduğu genel kabul görmekle birlikte, bu egemenliğin kadını hangi düzeyde

etkilediği ve ne tür toplumsal kısıtlamalar getirdiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu nedenle, bu çalışmanın temelini oluşturan tartışmaları belirli bir tarihsel çerçeve içinde ele almak gerekmektedir. Atina'da Platon'un da yaşadığı zamanı kapsayan dönem, siyasi ve kültürel pek çok gelişmeye tanıklık etmiştir. Solon yasalarının uygulanışından başlayarak, tiran Peisistratos'un tahta çıkışı, tragedyalara ödül verilen yarışmaların başlayışı, hezimetle sonuçlanan Peloponnesos Savaşı ve sonrasındaki dönem yaşanan değişimler bu gelişmelerden en önemlilerini teşkil etmektedir. Bu dönemde saldırgan ve milliyetçi bir politika izleyen Atina'da, Yunan mitosları Atina'ya mal edilerek değiştirilmiştir. Atinalılık bilincinin oluşturulmasında Atinalı olmak kadınlara ve diğer halklara benzememek üzerinden tanımlanmış, hâlihazırda var olan erkek egemen yapı pekiştirilmiştir.

Bu dönemde yaşayan bir düşünür olarak Platon, tarihteki ilk ütopya olarak nitelenen "Devlet" (The Republic: Cumhuriyet) adlı eserinde "İyi bir devlet nasıl olmalı?" sorusundan hareket ederek "iyi" bir rejim ve "iyi" bir devlet biçimi üzerinde görüşlerini ortaya koymuştur. Peloponnesos Savaşı sonrasında yazılan eser, yenilginin de etkisi ile daha katı bir sistemin ve toplumun değişmeden nasıl tutulabileceğinin arayışındadır. İdealindeki devlet düzeni ile kendisinden sonra gelenleri de etkilemiş olan Platon, birçok eserinde kadınlarla ilgili fikirlerini ortaya koymaktadır. Bu noktada, hem bu eserlerin bütünü ele alındığında hem de "Devlet" özelinde Platon'un, birbiriyle zıt yönlerde yargılar belirttiği görülmektedir. Bu durumla ilgili bu zamana değin birçok çalışma yapılmış, kimi araştırmacılar Platon'u bir mizojinist (kadın düşmanı) olarak tanımlamış, kimi araştırmacılar ise onun bir "proto-feminist" olarak değerlendirilebileceğini iddia etmiştir. Alman Nazi lideri Adolf Hitler'in "Devlet" eserinden ve otorite anlayışını inşa etmede Platon'un görüşlerinden faydalandığı iddiası, Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'nin yaptırımları ile Platon'un Devlet'indeki dünyanın karşılaştırıldığı kimi çalışmalara konu olmuştur.

Diyalektik metodu ile çalışmalarını oluşturan Platon'un düşünceleri, belki de bu sebeple olsa gerek, farklı zamanlardaki diyalogların akışlarının bağlamına göre farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Eserlerinde üzerinde durduğu tartışmalarda kimi zaman bir sonuca varamadığında açık bir şekilde bir yere varamadığını veya bir konu hakkında bilgisi yoksa yine açıkça o konuyu "bilmediğini" belirten Platon'un düşüncelerini belirli bir düşünsel noktaya sabitlemek zorlu görünmektedir. Zira Platon düşün tarihi içinde kendine taban tabana zıt görüşlerin dahi temel kavramlarını ortaya atmış olan bir düşünürdür. Platon, "Devlet" adlı eserinde kadınlara ilişkin farklı düşünceler ortaya koymaktadır. Eserde Platon'un hangi durumlarda kadını olumladığı

ve erkekle eşit gördüğü, hangi durumlarda daha aşağı gördüğü incelendiğinde düşüncelerinin bağlama göre nasıl değiştiğini takip etmek ve bir çıkarım yapmak mümkün görünmektedir. Euripides'in "Medea" eserine bakıldığında ise, yazarın dramatik bir yapıyla dönemin toplumsal gerçekliğini ortaya koyarken sahneye erkek egemen söylem dışında bir kadın temsili getirdiği görülmektedir. Dönemin savaş politikaları ve toplumsal düzen Medea karakteri üzerinden yeniden ele alınmaktadır. Burada Platon'un "Devlet" eserindeki ideal toplum modelinde yer alan kadın ile Euripides'in "Medea" tragedyasında yer alan kadın temsili üzerinden felsefi ve edebi metinlerin toplumsal yapıyla nasıl ilişkilendiği açığa çıkmaktadır.

Bu çalışmada Platon'un içinde bulunduğu toplum yapısını, kadının toplumdaki yeri bağlamında merkeze alınarak Platon'un kadınlara dair düşünceleri incelenip Platon'un düşüncelerini kadın düşmanı-protofeminist ekseninden çıkıp farklı bir perspektifle değerlendirmenin mümkün olup olmadığını araştırılacaktır. Bunun için de, öncelikle, yine yukarıda belirtilen dönem özelinde Atina'daki siyasal gelişmelerin etkilediği toplumsal ortam, politikalarını/düşün dünyalarını etkileyen söylemler ve buna bağlı olarak kadının konumu ele alınmalıdır. Zira söz konusu koşullar, hem Platon'u yetiştiği ortamı şekillendirmiş hem de tragedyaların ortaya çıktığı toplumsal zemini hazırlamıştır. Bu bağlamda çalışma içerisinde Platon ve Euripides'in eserlerinde bulunan kadın temsilleri incelenecek ve iki düşünürün kadınlara dair yaklaşımları değerlendirilecektir.

1. Atina Toplumunun Söylenleri, Uygulamaları ve Kadınlar

Erkek egemen bir sistem üzerine kurulu Atina toplumunun kuruluşunu anlatan hikâyelerden birini Amazonlar ile savaş oluşturmaktadır. "A-mazon" kelime anlamı olarak "memesiz" anlamına gelmektedir. Anaerkil toplum düzeni içinde Ana Tanrıça tapınımını sürdürmekte olan bu Doğulu kadınlar, erkekleri sadece uşak olarak veyahut çocuk yapmak için kullanmakta, doğan erkek çocuklarını yaralayıp öldürmektedirler. Bu savaşçı toplumda, analık "vazifelerin"den kadınları uzaklaştıran bir uygulama ile genç kızların meme başlarından biri dağlanarak daha iyi ok atabilmeleri amaçlanmaktadır. Bir anlamda, kadın daha iyi savaşçı olabilmek adına annelikten ve erkekten uzaklaşmaktadır. Azra Erhat'ın, "Mitoloji Sözlüğü"nde Amazonlar betimlenirken Yunanlıları nasıl etkilediklerine değinilmektedir:

"Efsaneye göre Amazon'lar savaş tanrı Ares ile Harmonia'nın (ya da Aphrodite'nin) kızları sayılır. Savaşçı karakterleri böylece kaynaklarından da belli olan bu kadınlar ok ve yaydan başka bir de 'labrys' denilen iki ağızlı baltayı silah olarak kullanırlar ... Amazon'ların at üstünde

savaşmaları, atı yalnız arabaya koşmak için kullanan ilk Yunanlıları özellikle etkilemiş olsa gerek. Homeros'ta Myrina'ya 'çok zıplayan, yüksek atlayan' denmesi acaba atlı bir tanrıça olmasından mıdır?" (Erhat, 1996, s. 32).

Antik Yunan kültüründe Amazonların önemli bir yer teşkil ettiği açıktır. Zira Amazonlar, Atina için bir karşı-ütopya niteliği barındırmaktadır; Amazonların toplumsal yapısı ve uygulamaları Atinalı erkeklerin dünyasının uygulamaları ile benzerlik taşımaktadır. Nitekim: *"Antik Yunan toplumunda bir kadının "doğurduğu çocuk kucağından alınabilmekte ve güçsüzdür gerekçesiyle boğazlanabilmekte veya sağlıksız bir bebekse derin bir su çukuruna atılarak öldürülmekte ve anneye dahi hiçbir söz hakkı bırakılmamaktaydı"* (Russell, 1969, s. 81).

Kendi doğurduğu çocuklar üzerinde olduğu gibi, kendi bedeni üzerinde hakları olmayan Atinalı kadınlar, babalarının ve kocalarının malı sayılmaktaydı. Savaşçı Atina toplumu içinde savaşma görevi erkeğinken kadına devletin ihtiyacı olan -mümkünse erkek- çocukları doğurmak, onlara bakmak, ev işleriyle ilgilenmek işleri düşmekteydi. Eva Keuls'un "Falus İktidarı" olarak tanımladığı Atina'nın yönetim şekli; insanın erkek olduğu ve kadının sadece üremek için işlev gördüğü, bu sebeple de toplumdan uzaklaştırılıp eve kapatılmasını, örtülmesini gerektiren toplum düzenini işaret etmektedir. Falus İktidarı kitabının yazarı Eva C. Keuls'un görüşlerini aktaran Sema Bulutsuz'a göre Atinalı kadınların içinde bulundukları sosyal koşullar oldukça zorlayıcıdır. Sağlıkları önemsenmeyen ve çocuk doğururken hayatlarını kaybeden Atinalı kadınlar, bekâretlerini kaybettiklerinde köle olarak satılabilmektedir. Erkekler bedenlerini eğitip etkinleştirmekte, felsefe ile uğraşmaktadır, kadınlar ise eğitim almamakta, yazın bile örtünmekte, yalnızca yün eğirip dokuma yapmayı öğrenmektedirler. Yasalar önünde kölelerle aynı durumdadırlar. Çıplak dolaşmak bir erkek için doğalken kadınlar bedenlerini gizlemektedir. Atina'da yalnızca fahişelerin kamusal alanda bulunduğu ve özgürce giyinebildiği, evli kadınların üreme amacıyla kocaları ile birleştiklerinde bile soyunmadıkları sanılmaktadır (Keuhls, 1993, akt. Bulutsuz, 2004). Var olan toplumsal yapı ile mitlerde yer alan anlatı arasında büyük bir fark göze çarpmaktadır. Azra Erhat, kadının yaradılışını konu alan Pandora'nın Hesiodos'tan sonra Yunan yazınında rağbet görmediğini belirtmiş olsa da her türlü kötülüğün sebebi görülen Pandora'ya bu noktada değinmek yararlı olabilir:

"Antik Yunan toplumunda kadınlar, doğumdan itibaren erkeklerden daha az itibar görüyorlardı. Hesiodos, Havva'nın bir görüntüsü olarak kabul edilen Pandora'yı adeta kötülüğün başlangıcı olarak kabul eder. Buna göre insanların tüm sıkıntılardan, kötülüklerden uzak bir

şekilde yaşadığı Altın Çağ'ın sonunu getiren Pandora, bir kadındı. Pandora yüzünden yeryüzüne tüm kötülüler saçılmış, insanlar hastalıkların ve sıkıntıların içine düşmüşlerdir. Hesiodos'un bakış açısına göre Pandora 'bir fahişenin düşünce tarzı ve bir hırsızın doğal yapısına sahiptir" (Kılıç, 2000, s. 28).

Erhat'a göre *"Yunan yazınında Homeros şiiri ve onun dile getirdiği iyimser, gülümser dünya görüşü ağır basmış, karamsarlığı olduğu kadar kadın düşmanlığını da silip süpürmüştür"* (Erhat, 1993, s. 236). Kadın düşmanı bir tutumla ele alınan Pandora mitosunun Homeros'un kaleminde kadın düşmanlığından uzaklaşması ilginçtir; nitekim "Devlet"te Platon'un sık sık Homeros'tan örnek vererek onun kaleminin bu "yumuşaklığından" ve aslında genel olarak tüm sanat dallarındaki "uygunsuz"luklardan dem vurduğunu incelemek mümkündür.

Yukarıda bahsedilen yasalara uymak zorunda olan kadınlar ve fahişeler dışında *"Antik Yunan'da Kadın Betimlemeleri Ve Kadının Sosyal Statüsü"* başlıklı çalışmasında Laleş Uslu, zamanını evinde geçiren, yün eğiren, sokağa ancak yaşlı bir erkek köle eşliğinde çıkabilen sıradan ev hanımlarından farklı olarak eğitim alma şansı bulabilen "aristokrat kadınlar"dan bahsederek ünlü kadın şair Sappho'ya değinmektedir. Bu bağlamda, Sappho özelinden bakıldığında döneme dair kısmi bir özgürlük fikri oluşabilir. Ancak Sappho yaklaşık olarak M.Ö. 630 ile M.Ö. 612 ile M.Ö. 570 yılları arasında yaşamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada Atina'nın Solon yasalarından (M.Ö. 594) Peloponnesos savaşı (M.Ö. 431-404) sonrasına kadar (Platon'un ölümü M.Ö. 348) ele alınacak olan döneminin oldukça kısa bir bölümünde hayattadır.

Yine aynı çalışmada Uslu; Antik Yunan toplumunda kadınların genel olarak Arkaik ve Klasik dönemde festivaller dışında, tek başlarına sokağa çıkamadıklarını dile getirmektedir. Dışarı çıkabilen kadınların da erkeklere ve erkeklerin bir arada bulunduğu toplantılarda hizmet veren hetairalar, dansçılar, müzisyenler ve yoksul kadınlar olduklarını belirtmektedir. Erkekler toplantılara katılmakta, mahkemelerde bulunabilmekte; ayrıca oy kullanma, yönetme haklarına ulaşabilmektedir. Dolayısıyla Atina demokrasisinde kadın-erkek eşitliği yoktur. Kadınların seçme-seçilme, memur olma ve siyasi toplantılara katılma hakları da bulunmamaktadır.

"*Aile içinde bir kız çocuğunun dünyaya gelmesi ile bir oğlan çocuğunun dünyaya gelmesi aynı sevinçle karşılanmaz ve kız çocukları doğumdan sonra, çoğu kez oikos'a kabul edilmeyip kyrios'ları tarafından başka birilerine verilirdi, yani baba isterse çocuğunu köle olarak satabilir ya da özgür bir Atinalı olarak yetiştirmesi için başka birine evlatlık verebilirdi. Atinalı bir kız doğduğunda, köle olarak satılmayıp ailesi tarafından yetiştirilmeye karar verilse bile, bu durum genç kızın bundan*

sonraki hayatında köle olma ihtimalinin tamamen kalktığı anlamına gelmezdi. Nitekim Atinalı olarak yetişmiş bir genç kızın, evlilik öncesi cinsel ilişki yaşaması ve bunun açığa çıkması sonucunda, genç kız köle olarak satılabilirdii Böyle bir durumda genç kız, Atinalı özgür bir kadın olma konumundan, köle statüsüne düşerdi. Bu tarz bir yaptırıma maruz kalan genç kızlar çoğu kez fahişelik yapmak zorunda kalırdı" (Okur, 2010, s. 187).

Toplumda yer alan diğer kadın grupları rahibeler, köle kadınlar ve hetairalar'dır.

"*Fahişelik yapmak üzere kentte gelen yabancı kadınların hepsinin aynı konumda olup olmadıkları araştırmacılar arasında tartışma konusudur, ancak genel kanı "hetaira olarak bilinen kadınların daha çok eğitimli kadınlar oldukları ve para karşılığında önüne gelen herkesle cinsel ilişki kuran kadınların, bu gruba girmedikleri" şeklindedir. Bu bilgi doğrultusunda, hetaira'ların sıradan bir fahişeden çok, bir erkekle uzun süre birliktelik yaşayan metres konumundaki kadınlar olduğu söylenebilir"* (Okur, 2010, s. 188).

Bütün bu bilgiler ışığında Platon'un nasıl bir toplumsal yapı içinde yaşamını sürdürdüğünü açımladıktan sonra Platon'un kadınlara dair düşünceleri ele alınabilir.

2. Platon'un "Devlet" Adlı Eserinde Kadın

Platon ve kadın konusuna ilişkin akademik anlamda oldukça zengin denebilecek bir çalışma alanı bulunmaktadır. Hem Türkçe'de hem de farklı dillerde konuya ilişkin birçok farklı açımlama yapılmış, kitaplar, makaleler, tezler yazılmıştır. Platon'u kadın düşmanı (mizojinist) olarak tanımlayan da, eşitlikçi düşünceleri sebebiyle mizojinist olarak tanımlayan da, her ikisini de söyleyebileceğimizi ifade eden çalışmalar da mevcuttur. Çalışmanın bu bölümünde Platon'un Devlet eseri özelinde kadına nasıl yaklaştığı üzerinde durulacaktır. Bunun için öncelikle Platon'un Devlet eserinde neyin üzerinde durduğunu, çalışmasının ana hatlarını hangi düşüncelerin oluşturduğunu ortaya koymak gerekmektedir. Platon "İdeal bir devlet nasıl olmalı?" sorusuyla başladığı çalışmasında toplumu çalışanlar (işçiler, çiftçiler, zanaatkarlar), bekçiler (askerler) ve yöneticiler olarak üçe ayırmaktadır. Platon, her bir sınıfın özelliklerini ve görevlerini açıklamaktadır.

"*Yöneticiler devlet yönetiminde aklı temsil etmektedirler. Yöneticilerin görevi devleti yönetmektir. Devlet iradesinin savunuculuğunu veya koruyuculuğunu yapacak sınıf askerlerden oluşmaktadır. Askerlerin temel özelliği cesaretli olmalarıdır. Halk ise istek ve tüketim unsurunu karşılayan üreticiler sınıfında yer almaktadır. Bir diğer anlamlandırma ile halk "para kazanan*

insanlar" sınıflandırması içerisinde yer almaktadır. Bunun için halk "tarım", "üretim" ve "ticaret" işleri ile uğraşmaktadır" (Demir, 2019, s. 206).

Platon, bu kast sistemi ile devletin "refahı"nı sağlamayı amaçlamaktadır. Bir önceki bölümde seçme ve seçilme hakkı ile ilgili uygulamalara değinilmişti. "Antik Yunan Ve Platon'da Cinsiyet Sorunu" adlı makalesinde H. Çolakoğlu bu durumu şu şekilde özetlemektedir.

"*Erkek kadının ekonomik ihtiyaçlarını gidermeli ve huzur sağlamalıdır. Bu kültürel koşullar içinde ortaya çıkmış çeşitli düşünürler de toplumun bu yapısından etkilenerek kadına bakışlarında erkek yanlısı bir tavır sergileme eğilimine girmişlerdir. Kadın daha çok şeytani bir varlık, akılsız bir varlık ya da yüzeysel düşünen bir rol biçilerek tanımlanmaya çalışılmıştır. Kadının üreme özelliği sayesinde nüfus artışı için bir araç olarak görüldüğü bu toplumlarda kadın söz hakkı olmadan yaşaması gereken, güçsüz olduğu için erkeklerin hizmetinde olması gereken varlık olarak tanımlanmıştır. Antik Yunan'ın bu erkek yanlısı düşünceleri Platon'la birlikte şekil değiştirecek, o zamana kadar asla eşit olduğu düşünülmeyen kadın ve erkek arasında eşitlik durumu tartışılacaktır"* (Çolakoğlu, 2015, s. 228).

Ancak görüldüğü üzere Platon'un amacının eşitlik üzerine bir argüman kurmak olduğu açıkça söylenememektedir. Platon'un ideal "Devlet"i için kadına ilişkin bu düşünceler sadece bir sonuç olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Alaeddin Şenel, kadın-erkek eşitliği ile ilgili olarak, Critias diyaloğunda Platon'un öne sürdüğü antropolojik kanıtı şu şekilde ortaya koymaktadır*:*

"Kadınların, çocukların bile savaşa ait işlerle uğraştıkları bir devirde, insanların devrin adetlerine pek uygun olarak, silâhları ile tasvir ettikleri kadın tanrıların kılık kıyafetleri de gösteriyor ki erkek olsun, kadın olsun topluluk içinde yaşayan bütün canlı varlıklarda doğa her cinse mahsus olan yetenekleri her iki cinsin de beraberce kullanabilmesini istemiştir" (Şenel, 1970, s. 399).

Platon, kadının iş gücünden yararlanmak isterken erkek karşısında kadının yerine dair kabullenilmiş olan normların dışında düşünmemektedir: *"Ne var ki kadın hiçbir işte erkek kadar olamaz, yani kadında erkek gibi bekçilik yapar, ancak bu yaradılış kadında daha zayıf, erkekte kuvvetlidir"* (Platon, 1999, s. 13). Ancak ona göre ideal bir devlet için iş gücü konusunda kadından da yararlanılmalıdır ve Platon birbirine zıt gibi görünen şu ifadeleri de kullanmaktadır: *"Devletin yönetiminde kadının kadın olduğu için, erkeğin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı iş yoktur. Yaradılıştan her iki cinste de, aynı güçler vardır, kadında erkek gibi bütün işleri görebilir*" (Platon, 1999, s. 130).

Bu çerçevede Platon, ideal bir devlet tartışması ortaya koyarken, devletin devamlılığı için mecburi olarak kadınları da tartışmaların bir parçası haline getirmiştir. Kadının doğurganlık özelliğinin toplum için önemi, Platon felsefesinde belirli bir yapıya büründürülerek sistematik hale getirilmiştir. Devlet tarafından verilen eğitim sistemi içerisine kadınlar da dâhil edilmiş, toplumun erkeklerinin aldığı eğitimlerden kadınların da almalarına imkân tanınmak istenmiş, yetenekli olanların yetenekleri ölçüsünde kendilerine uygun işlerde istihdamı öngörülmüştür. Ancak ayn zamanda kadınların devlete çocuk kazandırması, ev işleriyle ilgilenmeleri de bir zorunluluk olarak ortada durmaktadır. Yani "Devlet"te de kadın ilk olarak çocuk doğurmalı, bunun ardından kendi doğasına uygun görülen işlerde istihdam edilmelidir. Bahsi geçen iş kollarında da kadın erkekten daha aşağı konumlanmıştır. *"Kadınların dikiş dikmek, çörek pişirmek gibi işleri her zaman daha iyi becerebileceğini ifade etmesi de kadının doğasının bu tür işlere daha yatkın olduğu düşüncesini desteklemektedir"* (Çolakoğlu, 2015, s. 226). Bu haliyle kadının o zamana kadar olduğu gibi yine aktif konumda olmadığı görülmektedir; kadın yönetilmekte, yönlendirilmekte, devletin devamı ve mutluluğu için üzerine düşeni yerine getirmektedir.

3. "Medea" Miti ve Euripides'in "Medea" Adlı Eserinde Kadın

Üç büyük tragedya şairlerinden Euripides (M.Ö. 480 – 406) Medea'yı M.Ö. 431 yılında yazmıştır. Bu oyunla bir kadın karakterin iç dünyası sahneye ilk defa taşıyan Euripides, var olan söylenleri yorumlayarak oyun kahramanını yaratmıştır.

Hesiod'un "Theogony" adlı eserinde soyu Helios ve Okeanos'tan gelen Medea, büyü ve doğaüstü güçlerle ilişkili olarak anlatılmaktadır. Kolkhis Kralı Aietes'in kızı olan Medea'nın babası Aietes, Güneş Tanrısı Helios'un oğludur. Medea'nın annesi Okeanos'un kızı İdya'dır ve Medea büyücü Kirke'nin yeğenidir (Hesiod, 1988, s. 31). Hesiod, Medea'nın Aeson'un oğlu Jason tarafından tanrıların iradesiyle kaçırıldığından bahsetmektedir. Zeus'un iradesinin bir parçası olarak gerçekleşen olaylara göre, Altın Post'a ulaşmak için tamamlaması gereken görevleri yerine getiren Jason, Medea ile birlikte Kolkhis'ten ayrılarak uzun bir yolculuğun ardından Iolkos'a dönmüştür. Burada Medea, Jason'un karısı olur, çiftin Medeus adında bir oğulları olur. Medeus, bilge kentaur Kheiron tarafından dağlarda büyütülür (Hesiod, 1988, s. 32). Başka bir versiyonda Korinthos'lular Medea'yı ülkelerine kraliçe olması için davet eder. Medea çocuklarını ölümsüz hale getirmek için büyü yapar. Kocası Iason bunun üzerine Medea'ya kızıp şehirden gider, ardından Medea da Korinthos'tan ayrılır. Medea'nın çocuklarını öldürmediği farklı anlatılar da bulunmaktadır. Bazı anlatılara göre, büyücü ve yabancı kimliği yüzünden Korinthoslular bir süre

sonra kraliçeleri Medea'yı istemezler. Bu nedenle Medea'yı tahttan indirerek yerine Sisyphos'u geçirirler. Ayrıca Medea'nın çocuklarını yine Korinthoslular öldürür. Euripides'in anlatısına çok benzeyen farklı bir versiyonda olayın sonu farklılaşmaktadır:

"Söylenceye göre Medeia'nın çocukları, Kreon ve kızının yakınları tarafından taşlanarak öldürülürler" (Okur, 2010, s. 66, 67).

"*Euripides'in eserinde Medeia Korinthos'lular tarafından davet edilmemiştir. Kocasının kral olmasını sağlamak amacıyla kral Pelias'ı kendi kızlarına öldürtür ve bir süre sonra şehirden atılırlar, Korinthos'a sürgün olarak gelirler. Iason'la aralarının bozulma sebebi çocuklarını ölümsüz yapma isteği değil, Iason'un onu terketmesi ve kral Kreon'un kızı Glaukeile evlenmesidir. Bunun üzerine deliye dönen Medea intikam hırsıyla çocuklarını öldürür. Euripides'in efsanede yaptığı değişikliklerin en büyüğü Medea'ya çocuklarını kendisinin öldürtmesidir. Eserin can alıcı noktasını da bu eylem oluşturur. Bu açıdan Euripides'in Medea'da yaptığı değişiklikler göz önünde bulundurulduğunda kendisinin bugün kullandığımız anlamıyla "uyarlama" yapan bir yazar olduğu söylenebilir"* (Şahin, 2019, s. 89).

4. Euripides'in "Medea" Adlı Tragedyasının Dramatik Akışı

Oyun, Medea'nın Kocası Iason'un Korinthos Kralı Kreon'un kızı Glauke ile evleneceği haberini alması ile başlar. Oyunun içinde yer alan tüm olayların başlangıcı olan bu karar, tüm olayları tetikleyen "dramatik olay"dır. Oyunda yer alan Sütnine karakteri, Medea'nın Iason ile birlikte Korinthos'a sürgün gönderilmeleri ve "Altın Post" efsanesini anlatarak oyun öncesi olaylara dair bir özet sunar. Gürcistanlı ve Doğulu olduğu için Atina'ya göre barbar olan Medea, hem kadın, hem yabancı, hem de bir sürgün olarak seyirci karşısındadır. İhanete uğradığını düşünen Medea, Iason'a olan öfkesini dile getirir ve intikam planları yapmaya başlar.

Sütnine, Medea'nın öfkeli ve tehlikeli doğasından bahseder. Bu sırada Lala gelip çocukları getirir ve Medea'nın çocuklarla birlikte sürgün edileceği haberini verir. Çocuklarını dahi görmek istemeyen Medea niyetini açıklar: "Ölüm babanızla beraber sizi de alsa, bu ev yeryüzünden silinip gitse." Kreon, Medea'nın yetenekli ve tehlikeli olduğunu düşündüğü için onu sürgün etmek ister, ancak Medea zekice bir planla bir gün daha Korinthos'ta kalmayı başarır. Bu süre içerisinde Medea, Glauke ve Kreon'u öldürmeyi planlar, fakat gerçekleştireceği intikamdan sonrasını da dikkatle planlaması gerektiğini fark eder.

Ardından Iason gelir ve Iason ile Medea arasındaki çatışma başlar. Burada Medea kendisini Iason için her şeyi göze alan bir kadın olarak addetmektedir. Iason ise bunu reddeder. Iason, Medea

ile yalnızca "Altın Post"u alırken kendisine yardım ettiği için evlendiğini belirtir. Ona göre Glauke ile evlenmesi çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlamak içindir. Medea ise bu durumu kabul etmez ve Aegeus'tan destek alarak nihai planını yapar: Kreon'un kızı, gelin Glauke'ye zehirli hediyeler göndererek önce onu ardından çocuklarını öldürmek. Zehirli hediyelerle önce Glauke, ardından kendisine Kreon ölür, Medea ise kendi çocuklarını öldürür. İason çılgınca Medea'yı bulmak üzere gelir ve Koro'dan çocuklarının öldüğü haberini alır. Çocuklarının cesedini almak ister ancak Medea, ejderhaların çektiği Aegeus'un arabasıyla yanında çocuklarının cansız bedenleri ile birlikte hiçbir ceza almadan Atina'ya doğru yol almaktadır. (Euripides, 2006). Bu sahne Medea'nın seyirci üzerinde şok edici bir etki bırakmasına yol açmaktadır.

Euripides'in "Medea" adlı oyunla Atina'daki kadın ve yabancı korkusunu gözler önüne serdiği görülmektedir. Kadın, yabancı ve kontrolsüz güç sahibi olma özellikleriyle Medea, toplumda bastırılmış olan korku unsurlarını bünyesinde barındıran bir karaktere dönüşmektedir. Sema Bulutsuz, Euripides'in Atina'nın kadın korkusunu başarıyla kullandığını ifade etmektedir.

"Aşırı kadın düşmanlığı, tragedyanın da geliştiği ve en güzel örneklerini verdiği beşinci yüzyıl Atina'sını anlamak açısından önem taşır. Bu düşmanlığın erkek beynindeki yansımaları, tragedya konularını da belirlemiş ve kent yönetimini tehdit edebilecek her sapmanın kadınla özdeşleştirilerek sunulması gibi bir tiyatro uzlaşımına yol açmıştır" (Bulutsuz, 2004, s. 99).

Sahnelendiği dönemden günümüze kadar seyirciyi derinden etkileyen, korkutan ve şaşırtan bir figür olarak kendi çocuklarını öldürme gibi bir eylemi gerçekleştiren Medea, Euripides'te mitolojik bir figür olmaktan çıkarılarak bir eleştiri aracı olarak kullanıldığı söylenebilir. Diğer toplumlara üstünlük söylemi üzerinden milli bir kimlik yaratılan Atina'da, Atinalı olmanın diğer halklara ve kadınlara benzememek ile eşdeğer tutulduğu görülmektedir. Ganimet ve toprak hırsı içinde kendi çocuklarını savaşa gönderen Atina halkı, Medea'nın çocuklarını ölüme göndermesi ile karşılaşarak sarsılır. Üstüne üstlük, oyunun sonunda kendisini kurtaracak planını yapmış olan Medea, "deus ex machina" ile hiçbir sorumluluk almaksızın uzaklaşır. Bu çözüm, Aristoteles'in "Poetika"sında eleştirilmiş olsa da seyircideki etkiyi artıran bir unsurdur. Euripides, adeta bir gün Atina'nın düşmanlarının da tıpkı Medea gibi, Atina'nın çocuklarını öldürerek çekip gidebileceğini göstermektedir.

Sonuç

Platon'un, "Devlet" adlı eserindeki kadın temsiline bakıldığında, eserin içinde kadınlar için eşitlikçi gibi görünen ve Platon'u içinde bulunduğu çağdaki diğer düşünürlerden ayıran bir söylem

gözlemlenmektedir. Ancak bu söylemin kadından devletin bekası için daha fazla yararlanmak adına bir düşünce dizgesi oluşturduğu göze çarpmaktadır. Buradan hareketle düşünürün ideal bir devlet içinde herkesin "mutlu" olacağı bir yapı kurmayı hedeflediği görülmektedir ancak bu devletin gerçek anlamda bir eşitlik düşüncesine dayanıp dayanmadığı konusunun tartışmalı olduğu söylenebilir. İlginç olan ise, içinde bulunduğu çağ içinde çığır açan önemli "erkek" düşünürlerin birçok anlamda yaşadıkları toplum dinamiklerinin çok ötesinde düşünceler ortaya koyarken kadın-erkek eşitliği konusunda radikal bir sorgulama ortaya koyamamış olmalarıdır. Burada bireyi şekillendiren toplumsal yapının tek başına belirleyici bir unsur olamayacağı akla gelmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde bahsedilen Atina toplumundaki yapı, anaerkil söylenlerin değiştirilerek güçlü Atina imgesini desteklemek için kullanılması ve Amazon korkusu gibi unsurlar, toplumsal yapıdan ziyade kadın-erkek karşıtlığı üzerinden biçimlenen ve inşa olan bir tür "korku" alanına işaret etmektedir. Platon, tam olarak bu toplum içerisinde yaşayan erkek bir düşünürdür. Bu açıdan bakıldığında dünya üzerinde farklı dönemlerde en çok tekrar eden toplumsal paternin ataerkilite olduğu görülür. Böyle bir toplumsal yapı içerisinde bastırılan, Amazon korkusu ile kendine açıkça ifade alanı bulan bir "kadın korkusu" farklı şekillerde dönüşerek yeniden kendini gösterebilmektedir. Bastırılanın geri dönüşü olarak nitelenebilecek bu dönüşün tragedyalarda öne çıkan kadın kahramanlar üzerinden izini sürmek mümkün görülmektedir. Günümüze ulaşan Antik Yunan tragedyalarının kuşkusuz en önemli kadın kahramanlarından Medea, temsil ettiği şiddet ve dehşet ile bugün hala en etkili oyun temalarından birini taşımaktadır. Çalışmada bahsedilen bir toplumsal ortamda kendine ve söylemlerine yer bulamayacak bir kadın temsilinin kendine tiyatro sahnesinde yer bulabilmesi dikkat çekicidir. Burada Euripides'in, bir sanatçı olarak toplumda yükselen tansiyonu nasıl ölçtüğü ve Medea üzerinden bir yandan bastırılan kadın imajını sahneye taşırken aynı zamanda Atina'nın vahşi savaş politikasının nasıl eleştirdiği fark edilmektedir. Seyirciyi şoke eden Medea'nın gerçekleştirdiği eylemler, erkekler tarafından, savaşan Atinalılar tarafından hayatın akışı içinde periyodik olarak gerçekleştirilmektedir: Atina daha fazla toprak için kendi evlatlarını savaşa göndermekte, Atinalı savaşçılar savaş ganimeti olarak kadınlara tecavüz etmekte ve onları öldürmektedirler. Sonuç olarak bir filozof olan Platon, içinde bulunduğu çağda yer alan diğer düşünürlerden ayrılarak yenilikçi ve ilerici bir söylem geliştirmiştir. Bununla birlikte içinde bulunduğu toplumun toplumsal cinsiyet kodlarının tamamen dışına çıkamadığı görülmektedir. Zira Platon'un amacı kadın-erkek eşitliğini savunmaktan ziyade ideal devleti yaratmaktır. Bu devlet için kadının eşit gibi görünen konumlandırmasının sadece bir sonuç olarak

ortaya çıktığı görülmektedir. Kadın, hem iş gücü olarak kullanılmakta hem de doğurma işlevine devam etmektedir. Bir sanatçı olarak Euripides ise, hem bugün dahi neredeyse üç boyutlu denebilecek karakterler yaratarak kadın temsili açısından bulunduğu çağın ötesine geçen bir yaratımda bulunmuş, hem de bulunduğu dönemde süregelen uygulamaları sorgulayan güçlü bir söylem ortaya koymuştur.

Kaynaklar

Bulutsuz, S. (2004). Atinalı Savaşçı Medea. in F. Akyol (Ed.). *Sina Kabaağaç'ı Anma Toplantısı, Trajedi*. (ss. 86-130). Ark ve Sanat Yayınları.

Çolakoğlu, H. (2015). Antik Yunan ve Platon'da cinsiyet sorunu. *Atatürk İletişim Dergisi*, (9), 223-229.

Demir, K. A. (2019). *Platon'un Devlet Kurgusunun Modern Kamu Yönetimine Yansımaları*. FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 27, 203-219.

Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü.* Remzi Kitabevi.

Euripides. (2006). *Medea* (M. Balay, Çev.). Mitos Boyut Yayınları.

Hesiod. (1988). *Theogony & Works and Days* (M. L. West, Çev.) Oxford University Press.

Kılıç, H. (2000). *Antikçağdan Günümüze Batı'da Kadın ve Cinsellik*. Otopsi Yayınevi.

Keuls, E. C. (1993). *The Reign Of The Phallus: Sexual Politics In Ancient Athens.* University Of California Press. (S. Bulutsuz tarafından aktarıldığı şekliyle, 2004).

Okur, N. E. (2010). *Euripides Tragedyalari Işığında Klasik Çağ Atina'sında Kadının Konumu* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yök Tez.

Şahin, Ü. (2019). *Jean Anouilh'in Antik Yunan Uyarlamalarında Modern Dünyanın Yorumlanması* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi]. Yök Tez.

Şenel, A. (1970). *Eski Yunan'da Eşitlik ve Eşitsizlik Üstüne.* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Platon. (1999). *Devlet.* (Çev. S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Russell, B. (1969). *Batı Felsefe Tarihi* (Antik Çağ). (Çev. M. Sencer). Say Yayınları.